

M. BLECHER LE FRANÇAIS – DESPRE RECEPTARE ÎN CONTEXTUL REVIZUIRILOR PLANETARE

Anca SOCACI

Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Litere
Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca, Faculty of Letters
Personal e-mail: socaciancaraluca@yahoo.com

M. BLECHER LE FRANÇAIS – LITERARY RECEPTION IN THE CONTEXT OF THE PLANETARY TURN

Nowadays, the Jewish Romanian author M. Blecher is largely present not only on the national literary market, but also abroad. Acknowledging that translation implies a form of cultural negotiation, the present article seeks to reconstruct the image of Blecher’s novel *Adventures in the Immediate Unreality* (and, eventually, its author’s) as presented through paratexts, in the context of its French reception. I will analyse the two translations separately, underlining the specificity of Ovid S. Crohmălniceanu’s discourse for the 1972 version (which has since been reedited two times, in 1989 and 2015), in contrast to that of Christophe Claro and Hugo Pradelle (for the 2014 edition) and accentuating the way they influence the critics’ reaction in France. In what follows, I will propose a political interpretation of the two, showing the specific “mode of reading” each of them promotes, as well as the reaction of the Romanian literary market to these translations, which can be illustrative of a general preference for canon-making recognition and symbolic capital, both eventually required to fuel national processes of canonisation.

Keywords: Romanian literature, international reception, World Literature, paratext, politics.

Deplasarea într-un *alt* câmp literar național pune de la bun început problema *migrației*, a modului în care un *Weltanschauung* trece dintr-un spațiu cultural în altul. Or, indiferent dacă acest transfer este înțeles drept o formă de violență intrinsecă, pornind de la sarcina de traducere¹, sau dacă el este reprezentat drept o serie de relații de putere ce caracterizează spațiul literar în sine, preexistând circulației unui anumit text², este necesar de subliniat că orice transgresare a frontierelor literaturii naționale provoacă o *deplasare* a sensului, motiv pentru care noua versiune va surprinde publicul culturii-sursă. Astfel, studiul receptării străine a operelor literare

românești devine o reprezentare a liniilor de fugă, a anumitor latențe ce se actualizează în mod fertil prin recontextualizare.

Traducerea reprezintă prin excelență punctul în care aceste modificări au loc, întrucât le fixează într-un (nou) limbaj, ilustrând alteritatea operei față de ea însăși, atunci când schimbarea limbii presupune o distanțare de o anumită expresie. Cu toate acestea, ea este departe de a fi singurul factor ce influențează migrația unei opere literare. Din contră, negocierea sensului unei opere literare se produce adesea în afara textului propriu-zis, dar *in volum*, fiind astfel asociată *peritextului*, în termenii

lui Gérard Genette. Acesta include toate elementele care împărtășesc același suport material cu opera literară, de la numele autorului, la titluri și intertitluri, texte de gardă, aparat critic, ilustrații și așa mai departe. Astfel, afirmă Genette, volumul dă impresia că „s'il n'est pas encore *le* texte, il est déjà *du* texte”³, iar tot acest adaos conține în sine o serie de decizii de natură politică, implicite sau explicite, care determină privirea Celuilalt asupra textului, dar și a publicului-sursă, care întâlnește o nouă abordare a unui text de altfel cunoscut.

Prin această lucrare, propun o analiză a paratextului ca zonă de tranziție și, totodată, de tranzacție în cazul textelor traduse, concentrând studiul asupra romanului *Întâmplări în irealitatea imediată* de M. Blecher. Voi avea în vedere, pe de o parte, peritextul editorial, adică, după Genette,

„această zonă a peritextului care se găsește sub responsabilitatea directă și principală (dar nu și exclusivă) a editorului, sau poate mai abstract, dar mai precis, a ediției, adică a faptului că o carte este editată (eventual, reeditată) și propusă unui public sub una sau mai multe forme, mai mult sau mai puțin diverse”⁴.

De asemenea, voi integra în această analiză și epitextul public, adică „orice element paratextual care nu este anexat fizic textului din volum, ci care circulă oarecum în aer liber, într-un mediu social potențial nelimitat”⁵. Astfel, studiul devine și o zonă de problematizare a modului în care acest spațiu virtual este accesibil într-un anumit moment dintr-un loc anume. Una dintre dificultățile ce îngreunează studiul receptării unui text din interiorul frontierelor culturii-sursă este lipsa contactului direct cu recenziile, articolele și, uneori, chiar traducerile, care rămân în cele mai multe cazuri în obscuritate, dând prilejul unor inserții creative în locul unor analize pe text. Am ales însă să nu mă îndepărtz de aceste zone de indeterminare, ci să le subliniez, ilustrând că, odată tradus, Blecher s-a dedublat, și-a părăsit bagajul identitar și a traversat frontierele Franței, unde a întâmpinat o nouă viață, ce nu mai stârnește curiozitatea cercetătorului român.

Or, se poate constata că, în acest caz, exportul este minimizat, în timp ce aportul experienței străine a lui Blecher la propria operă este îndelung comentat atât de biografi, cât și de exegeți. Pentru cei din urmă, existența unei fascinații pentru Paris⁶ și a unei opoziții între capitala franceză și Berck-sur-Mer, orașul-sanatoriu, unde se derulează acțiunea *Inimilor cicatrizate*, dar și episoadele din *Vizuina luminată* poate reprezenta un punct-cheie în interpretarea operei blecheriene. În ceea ce privește biografia, Doris Mironescu este de părere că sejurul la Berck și întâlnirea lui Pierre Minet, poet făcând parte din mișcarea *Le Grand jeu*, puternic ancorată în principiile lui André Breton, dar rupându-se la un moment dat de acesta, din pricina orientărilor politice, determină apropierea

lui Blecher de „practica suprarealistă”⁷ și deschide alte căi în câmpul editorial francez. Prin intermediul lui Minet, Blecher ia legătura cu Léon Pierre-Quint, director al editurii Sagittaire, editor al lui Marcel Proust și un promotor al mișcărilor suprarealiste. Conform lui Mironescu, „Pierre-Quint de interes de tânăru român, iar acesta îi trimite manuscrise, cerându-i opinia [...]. În 1936, după apariția *Întâmplărilor în irealitatea imediată*, se pregătea să-și traducă romanul în franceză pentru a-l trimite aceluiași influent critic și editor”⁸.

Este de remarcat, de asemenea, faptul că publicarea în *Le Surréalisme au service de la révolution* (1933) și în *Feuillets inutiles* (1936) este adesea citată ca un element ce contribuie la creșterea capitalului simbolic al acestui autor, mai ales în ceea ce privește opera sa poetică, rămasă mult timp în umbră. Vlad Pojoga, spre exemplu, deplânge această situație, debutându-și studiul asupra receptării poeziei blecheriene cu o constatare a tirajului restrâns și a circulației reduse a volumelor, „cu toate că recomandările cu care poetul venea din Franța erau excelente”⁹. Se observă astfel că privirea retrospectivă asupra experienței franceze a lui M. Blecher contribuie atât la augumentarea capitalului său simbolic, cât și la construcția acestui bagaj identitar complex pe care autorul îl reprezintă în scrierile sale și, dacă o auto-traducere a *Întâmplărilor* ar fi fost realizată, aceasta ar fi intrat probabil în discursul critic românesc. De altfel, Doris Mironescu vorbește despre o „carieră franceză” a lui Blecher, care se realizează prin prietenia și corespondența cu Pierre Minet¹⁰, dar, într-o măsură mai restrânsă, și despre „traducerea în franceză mult visată de Blecher”¹¹, căreia i se acordă o notă de subsol în biografie, alături de alte traduceri importante ce asigură circulația internațională a operei. Din acest punct de vedere, se poate observa discrepanța dintre *importul* unei experiențe franceze, constitutivă pentru opera blecheriană, și *exportul* post-mortem, care capătă o importanță redusă în discursul despre opera lui M. Blecher, determinând un clivaj între două figuri auctoriale distincte. Defazajul între M. Blecher – autor român evreu, având parte de o experiență formativă pe teritoriul Franței – și Max Blecher (la prima sa versiune, *Marcel*) – autor român evreu tradus în franceză – nu transpare în menționările autohtone ale traducerii sale, căci (re)inserțiile în cercetarea românească, prin referire la traduceri, sunt pur expozitive – deși văzute drept niște victorii ale exportului, ele nu sunt individualizate ca atare.

Or, după Pierre Bourdieu, „schimburile internaționale sunt supuse unui anumit număr de factori structurali care sunt generatori de *neînțelegeri* [s.n.]”¹². Întrucât traducerea este o formă de „internaționalizare”, asemănându-i-se astfel unei „denaționalizări”¹³, elementele care o caracterizează sunt circulația în afara contextului din câmpul de producție, dar și sensul și funcția determinate de câmpul de receptare. Prima trăsătură oglindește o

libertate în plus pe care lectura străină o are, care este însă și „generatoare de neînțelegeri formidabile”¹⁴. Cea de-a doua subliniază o serie de operațiuni ce precedă traducerea și înscriu opera într-un context străin, în jurul căruia i se va stabili o anumită funcție, precum și o (de)codificare hermeneutică specifică: este vorba de *selectie* (ce, cum și unde se traduce), *marcaj* (prin editură – integrarea într-o colecție, alegerea unui traducător, unui prefațator) și *lectura propriu-zisă*, „citorii aplicând operele categoriile de percepție și problematicile care sunt produse de un câmp de producție diferit”¹⁵. Se pune, astfel, și problema unor potențiale instrumentalizări, cărora nu le putem însă atașa o valoare morală, în viziunea lui Bourdieu, întrucât opozițiile create între receptarea autohtonă și cea străină sunt de cele mai multe ori fictive, create în cercetare¹⁶.

Alegerea lui M. Blecher ca punct central al analizei este justificată, pe de o parte, de resurecția interesului pentru opera acestui autor. Capitalul simbolic a lui M. Blecher se află într-o continuă creștere încă din anii 60, dar debutul celui de-al doilea mileniu îl găsește din ce în ce mai aproape de o poziție *canonică*. Pornind de la definiția pe care Alain Viala o dă *clasicului*, se poate observa că acesta se naște în urma unor procedee ce țin de instituțiile vieții literare, menite să opereze o selecție, și de cele supra-literare, care distribuie și, într-un final, canonizează, prin ajungerea la un consens în ceea ce privește opera¹⁷. Viala prezintă aceste etape ca fiind succesive, survenind în logica unei acumulări ce culminează în statutul de *canonic*. Or, în ceea ce îl privește pe M. Blecher, anii 2000-2020 reprezintă o perioadă de recuperare care țin atât de instituțiile literare, cât și de o popularizare masivă. În prima categorie se includ consacrarea prin apariția unei ediții critice¹⁸ și prin interesul mediului academic, dar prin și biografii, ulterior reeditate la edituri cu capital simbolic ridicat¹⁹. Din perspectiva lui Viala, acest proces contribuie de asemenea la evidențierea lui Blecher și confirmă interesul instituțiilor vieții literare pentru acest scriitor, fapt ce permite începutul *clasicizării*. În contrapondere, există și o mișcare de popularizare a scriitorului, specifică acestei perioade, în special prin apariția unor ediții de tip *Biblioteca pentru toți* la Editura Art (nu numai)²⁰, dar și prin adaptări cinematografice ale operei sale²¹. Simpla citare, în cazul unor festivaluri de tip *Blecher Fest* (festival cultural internațional, prima ediție datând din 2017) sau a unor edituri cum e *Casa de Editură Max Blecher* (fondată în 2010, pornind de la clubul literar „Institutul Blecher”, activ din 2009) asigură prezența numelui în câmpul literar și artistic românesc, ceea ce conduce la creșterea vizibilității. Aceste două mișcări simultane (selecție și popularizare) dau seama de revalorizarea unui nume nu doar în cercurile literare, ci și pe piața de carte, operele lui M. Blecher devenind accesibile datorită tirajelor numeroase cu preț redus propuse de editurile Art sau Corint²².

Pe de altă parte, se poate integra în acest punct și un criteriu care se subînțelege în contextul deschiderilor planetare prefigurate de noile direcții în cercetarea literară, precum *World Literature Studies*. Preluând din cadrul acesteia un criteriu pe care îl consider relevant în explicarea atracției față de o operă literară străină, anume definirea textului drept „the locus of negotiation between two different cultures”²³, nu pot să nu iau în calcul și calitatea explicit exportabilă a acestui autor, prin prisma integrării sale într-o minoritate etnică, dar și prin proporția de familiaritate-strănitare pe care opera sa o presupune, fiind atât similară unor autori canonici la nivel internațional, cât și diferită, păstrându-și o identitate proprie.

Acest al doilea argument ține, desigur, de o formă a *strategiei de marketing* din spatele operei blecheriene, relevantă în contextul actual. Motivul pentru care am ales însă spațiul francez ca punct nodal al analizei îl reprezintă tocmai dubla valență a *exportului* – avem de-a face atât cu o traducere care se bucură de achizițiile acestor noi direcții de cercetare (2014), cât și cu una datând din anii '70, deci la o distanță considerabilă nu doar de noile teorii ale planetarității, ci și de publicarea operei (1936). Mă întreb, astfel, care sunt, în fiecare context, mecanismele care propulsează cele două versiuni și în ce fel oglindesc sau modifică ele strategiile de marketing cultural prezentate mai sus, respectiv ce rămâne din acest transfer al lui Blecher, în speță dacă autorul devine un element viu în spațiul literar francez.

Ceea ce îmi propun în continuare este să creionez două portrete distincte, ale celor doi Blecher, construiți prin două traduceri și integrați, pe cât este posibil, în câmpul receptării lor franceze, în relație cu modul în care ei sunt instituți politic. Nevoia de a construi o oglindire pertinentă între cele două volume luate în calcul obligă la o serie de restricții, dintre care cea mai importantă este restrângerea acestui demers în jurul traducerii *Întâmplărilor în irealitatea imediată*. Deși Crohmălniceanu face referire la Inimi cicatrizate în prefața sa, traducerea acestui text nu va fi realizată decât în 2014, odată cu Elena Gurițanu, dar și cu Gabrielle Danoux (același an), deci ea nu este disponibilă de la bun început cititorului francez. Astfel, pentru a păstra o coerență necesară, am ales să izolez, în cadrul celui de-al doilea volum analizat, care integrează ambele romane blecheriene, doar observațiile ce privesc *Întâmplările în irealitatea imediată* sau care construiesc un anumit *Weltanschauung* blecherian, fără a opune cele două romane. O asemenea selecție poate fi considerată abuzivă, deoarece nu reflectă în totalitate recepția lui Blecher în spațiul francez. Cu toate acestea, ceea ce propun în lucrarea de față nu are nicio pretenție de integralitate – după cum se va observa din firul analitic, demersul este *de facto* lacunar, motiv pentru care această restrângere nu vine decât dintr-o nevoie de simetrie, care corespunde unei posibilități reale de contrast.

În ambele cazuri, punctul de plecare îl reprezintă textele-pilot, respectiv prefața lui Ovid S. Crohmălniceanu la traducerea Mariane Șora din 1972 și cele două scrieri ce însoțesc traducerea Elenei Gurițanu, adică prefața lui Christophe Claro și postfața lui Hugo Pradelle. Aspectele importante ce vor fi urmărite țin de biografia lui Blecher, *tipul de canon*²⁴ căruia acesta îi este integrat, dar și conexiunile pe care autorii le realizează între opera blecheriană și alți scriitori, care pot avea la bază atât legături organice, de conținut sau structurale, cât și trimiteri *en passant*, de la un detaliu la altul. În jurul lor, consider firesc să se țese și recenziile apărute în urma romanelor, astfel că voi urmări modul în care ele se raportează la textele-pilot (restrângând sau adăugând informații), în special la legăturile cu alți scriitori, pe care le consider fundamentale pentru înțelegerea poziției lui Blecher într-un canon internațional, judecat însă în *deep time*²⁵.

M./ Marcel/ Max Blecher le subalterne: o istorie uitată

Prima versiune a *Întâmplărilor* apare în Franța în 1973, la Editura Denoël, în colecția condusă de Maurice Nadeau („Les Lettres nouvelles”), fiind tradusă de Mariana Șora, prefațată de Ovid S. Crohmălniceanu și avându-l drept autor pe Marcel Blecher, eroare corectată de-abia cu versiunea din 1989. Traducerea poate fi considerată tardivă, apărând la 37 de ani după lansarea sa pe piața românească. Deși prefața ocultează acest aspect, o recenzie ulterioară atrage atenția asupra unui *what if?* care planează deasupra receptării autorului român în spațiul francez²⁶ – care ar fi fost destinul lui Blecher, dacă exportul literaturii sale nu ar fi suferit o asemenea întârziere? Dincolo de faptul că această întrebare ilustrează ceea ce subsumăm frecvent unui complex identitar național, apariția sa de ambele părți ale baricadei demonstrează faptul că repunerile în context sunt fascinante în sine, căci indică cu adevărat pluralitatea posibilităților în câmpul literar mondial.

Această viziune reflectă însă o disponibilitate a transferului care caracterizează îndeosebi raportările actuale la literatură. Or, ele nu făceau în aceeași măsură parte din politica de export a anilor '70, după cum ilustrează prefața volumului. Izvorâtă din ceea ce pare a fi o apăsătoare conștiință a decalajului, ea debutează prin încadrarea autorului român într-o serie de autori, într-o „familie secretă”²⁷, avându-l drept lider pe Franz Kafka și ca „frați spirituali”²⁸ pe polonezul Bruno Schulz și elvețianul Robert Walser. Trăsătura comună a acestora se rezumă la o înțelegere diferită a scrisului, care „nu era fapt artistic, ci o experiență existențială dureroasă”²⁹, iar circumscrierea într-un context teoretic se face prin conceptul de „realism fantastic” al lui François Bondy, care „consista în a construi universuri terifiante cu

ajutorul substitutelor cu care civilizația industrială modernă inundă spațiul vieții cotidiene”³⁰. Se observă că discursul este unul integrator, situându-l pe Max Blecher într-o *familie* de autori, uniți printr-o serie de caracteristici particularizabile. Ierarhia intervine în prioritizarea lui Kafka drept centru și a celorlalți drept sateliți – o mișcare ce perpetuează un canon clasic, cu mai multe niveluri de valoare, dar unul al *literaturii subalterne*, redactate dintr-o poziție inferioară din punctul de vedere al accedării la discurs. În vederea ilustrării acestei apartenențe, introducerea marșează pe o argumentație rigidă, menită să accentueze meritele lui Blecher care conduc la această integrare³¹.

Crohmălniceanu insistă asupra existenței tragice a autorului, făcându-i un portret ce oglindește suferința lucidă³² – avem, astfel, în vedere un autor care, în momentul în care ilustrează în scris o condiție maladiivă, *știe despre ce vorbește* –, dar și asupra similitudinii dintre el și personajul-narator în ceea ce privește atenția la mediul înconjurător, accentuată printr-un citat din Mihail Sebastian³³ – toate acestea, cu scopul de a demonstra că opera lui Blecher este *autentică*. Concluzia răsună decisiv: „Mai presus de toate, prin capacitatea sa de a se situa în nenorocire, de a-l accepta ca pe un dat al vieții de zi cu zi, Blecher se înrudește din punct de vedere structural cu Kafka, Bruno Schulz și Robert Walser”³⁴. Acest *a fi în nenorocire* este ilustrat, în mod paradoxal, și ca marcă a ceea ce îi este specific lui Blecher³⁵, prin revenirea la o descriere ficționalizată a universului văzut prin ochii bolnavului (o descriere, de altfel, biografică, dar care ar putea fi lesne prezentată ca una a cărții³⁶), care este văzut drept personaj simbolic, original. Astfel, deși încheiat formal în acest punct, momentul argumentației nu este în integralitate depășit, căci întreaga prefață va continua în jurul strategiei principale utilizate în cadrul acesteia, anume asimilarea sau reducerea autorului la narator, care creează impresia de autenticitate.

Privind din perspectiva receptorului, este evident că nu se încearcă deloc individualizarea romanului. Orice formă de unicitate este reintegrată în familie, fie în mod explicit³⁷, fie implicit – prin argumentul integrării: atâta timp cât orice trăsătură adăugată poate fi redusă (eventual) la narator și, printr-un transfer de sens, la autor (utilizându-se strategia argumentativă pe care Crohmălniceanu însuși a instituit-o), nu se lasă loc unei diferențieri suficiente și, prin aceasta, nu se permite sublinierea originalității. Este suficient ca opera să fie autentică pentru ca ea să aparțină familiei și să își justifice prezența în linia editorială. Acestei prezumții i se subordonează un presupus mecanism de funcționare a canonului – chiar și prezența pe un raft doi, ca *frate spiritual* al unui autor *clasicizat*, scriitorului i se atribuie o valoare, un capital, în termenii lui Pascale Casanova³⁸, cu care el intră pe piața literară. Toate argumentele întăresc, în acest caz, imaginea unui critic îngenunchat în fața canonului, care pare astăzi întrucâtva amuzantă,

deoarece intră în contrast cu imaginea autohtonă a criticului român care *face canonul*, à la Nicolae Manolescu, caricaturizată acid de Andrei Terian³⁹. Ieșind însă din confortul canonului național, se dezvăluie această teamă a neapartenetei, a existenței chestionabile, care trebuie deci bătută în cuie cu argumente cât mai categorice. Această acțiune oglindește *un complex al specificării*, adică „al afirmării unei diferențe în cazul genului proxim râvnit”⁴⁰, conform lui Mircea Martin, dar, paradoxal, luptă împotriva sa prin integrare, nu diferențiere.

Or, aici intervine, din punctul meu de vedere, adevărata problemă a *canonului* construit, precum și cea a complexelor – în loc să fie văzută drept o unitate centripetă, integratoare a diverselor opere literare, *celula familială* este tratată de Crohmălniceanu drept o categorie ce are puterea să respingă. Astfel, criticul investeste construcția cu o putere decizională, ca și cum aceasta ar avea o existență-în-sine și ar putea să se îndoiască de prezența lui Blecher în interiorul său, adică să îl expulzeze, să îl exotizeze. Anxietatea în fața acestui mecanism este paradoxală, întrucât ea este în mod real resimțită de critic (de unde și nevoia unei argumentații rigide), dar în același timp lipsită de sens dintr-o perspectivă exterioară, căci mecanismul în sine este unul instituit, nu natural, astfel că el nu funcționează în afara judecăților criticului care îi anexează sau elimină elemente. Cu toate acestea, teama de canon ia la Crohmălniceanu forma unei temeri angoasante de autonomia celulelor sale – *and what if the canon were truly alive?*

Astfel, *Întâmplările* intră în literatura franceză cu o apăsătoare conștiință a unei potențiale uitări, motiv pentru care prefața ar trebui – și o face – să acționeze în direcția unei salvări: Blecher nu trebuie despărțit de familia sa, cu care se aseamănă extrem de mult, asemănare care nu lasă loc însă de originalitate. Se poate astfel conchide că, oricare ar fi grila de înțelegere a fenomenului literar și a canonizării sale, în sensul unui plus de vizibilitate, prefața lui Crohmălniceanu are la bază o asumție ce nu funcționează în favoarea lui M. Blecher. Promovându-l pe acesta de la bun început prin aderența la raftul al doilea, existența lui devine un pariu, unul care nu îi este însă favorabil. Putem intui aici o poziție a prefătorului care oglindește o serie de complexe, precum și o neîncredere în puterea operei blecheriene. Paradoxal, Blecher va beneficia din plin de această fascinație a uitării. *Le Prix Nocturne*, care i se acordă *Întâmplărilor* în 2013, rezonează incredibil de bine cu această premisă. Deși a început să fie acordat în 1962 de către revista *Fiction*, prin Roland Stragliati, recompensând „o operă uitată, de inspirație insolită sau fantastică”⁴¹, premiul nu a cunoscut decât trei decernări sub această formulă, dintre care una este de interes imediat, anume cea către Bruno Schulz din 1963. Începând cu 2006, el este acordat de revista *Le Nouvel Attila*, iar în 2013 îi revine lui Max Blecher. Într-o

recenzie publicată pe site-ul revistei, se va insista pe comparația cu Schulz, chiar și la nivel editorial („și el a fost editat în Franța de Nadeau”⁴²), marșând pe legătura dintre cei doi autori, inclusiv prin explicitarea nivelului etnic⁴³. Descrierea nu se oprește însă aici, ci chiar transcende familia construită de criticul român – articolul amintește legăturile cu Hardellet (și, prin el, cu Dalì)⁴⁴, dar și prezența importantă a lui Blecher în spațiul literar francez, prin publicarea sa în revista lui Breton și „salutul” pe care i-l oferă Eugen Ionescu⁴⁵.

Se observă, așadar, o serie de acumulări de referințe de la prima traducere până la momentul acordării premiului, care poate fi justificată prin reeditarea volumului în 1989, căruia i se adaugă și o traducere la *Vizuina luminată*. Întrucât această versiune nu îmi este accesibilă, nu pot însă să mă pronunț definitiv cu privire la noile legături ce se stabilesc între Blecher și alți autori, dar este relevant că ea conține și o prefață a Georgetei Horodincă⁴⁶, ce ar fi putut modifica viziunea lui Crohmălniceanu. În lipsa unui contact direct cu textul, voi încerca doar o ipoteză, prin compararea articolului din *Le Nouvel Attila* cu „Du surréalisme à froid”, recenzie scrisă de Matthieu Hervé pentru *Fric Frac Club* și având la bază reeditarea volumului din 1973, chiar dacă apare după câștigarea *Prix Nocturne*. În acest text, se constată o deplasare față de cadrul inițiat de criticul român, care nu își justifică însă existența prin versiunea 1989, căci introduce și referințe ulterioare acestui an – există, bineînțeles, și o rezumare a punctelor inițiale din prefața lui Crohmălniceanu, dar căroră Hervé le arată vechimea, adăugând trimiteri la *Orbitor*⁴⁷. De asemenea, alte legături menționate țin de apropierea lui Blecher de avangardă, prin relația de prietenie cu Sașa Pană⁴⁸, dar și de o conexiune *sinestezică* cu Edvard Munch, în ceea ce privește personajele creionate în *Întâmplări*⁴⁹.

Un alt punct ce merită, consider eu, subliniat este faptul că Hervé nu este deloc impresionat de biografia lui Blecher⁵⁰. Mai degrabă, acesta aduce în atenție câștigarea de către romanul blecherian a premiului francez, precum și colaborarea lui Blecher la revista lui André Breton și critica pozitivă a lui Eugen Ionescu⁵¹ cu privire la *Întâmplări*. Aceste ultime două elemente fiind prezente și în articolul *Le Nouvel Attila*, se poate deduce că ele au fost probabil menționate în comentariul Georgetei Horodincă la a doua ediție – sau, poate, s-a produs o contaminare de la un articol la celălalt.

Toate faptele prezentate anterior se înscriu într-o grilă a circulației unei opere literare asupra căreia nu pot face prea multe supoziții, tocmai din pricina lipsei materialului de studiu. S-au scris, cu siguranță, recenzii ale cărții în publicațiile franceze ale vremii, iar Blecher a avut un destin particular în această țară, care a dus, în 1988, la publicarea unui număr al revistei *Dialogues* dedicat autorului român și intitulat metaforic: *M. Blecher: histoire d'un oubli*, care nu se găsește însă în fondul Bibliotecii Naționale. Toate acestea indică o dedublare

a autorului, ce trăiește o nouă viață în spațiul literar francez, una care nu se mai intersectează cu destinul său românesc, motiv pentru care ea nu mai face interesul cercetătorilor români. Se poate deplânge, cu siguranță, faptul că literatura noastră nu este luată în serios în alte părți, că ea este și rămâne semi-periferică, că ea trebuie (re)prezentată ca făcând parte din *literatura lumii*, dar ce se întâmplă, oare, cu istoriile personale ale acestor autori, cărora le pierdem, la un moment dat, firul? *L'histoire d'un oubli* propune o procesualitate fascinantă a dispariției, un mecanism complex prin care un scriitor dispare, așa cum cărțile n-ar trebui s-o facă niciodată. Ce conține acest destin? Întrucât nu am avut un contact direct cu această revistă, pot doar să presupun, apelând la surse terțe, că este vorba de o resuscitare necesară ce prevede apariția noii ediții, Georgeta Horodincă fiind unul dintre contribuitorii la acest număr⁵².

În anul 2015, editura Maurice Nadeau decide să înceapă o serie a operelor complete, debutând prin reeditarea *Întâmplărilor* cu contribuția lui Doris Mironescu și a lui Samuel Tastet. Imprimarea acestui prim volum s-a făcut, conform BNF, în România, ceea ce ar însemna o mai largă arie de distribuție a sa, simultan română și franceză. Cu siguranță, acest proiect își găsește sprijinul și sub stindardul unor deschideri paradigmatică ale câmpului literar, dar el nu are un impact major în România. Totodată, el poate fi un răspuns dat unui al doilea Blecher ce se naște în spațiul francez, odată cu apariția *Éditions de l'Ogre*.

Max Blecher le militant: pentru o literatură a irealității

Fără îndoială, rolul pe piața literară al unui premiu nu poate fi neglijat, după cum observă și Pascale Casanova⁵³. *Le Prix Nocturne* a însemnat pentru receptarea franceză a operei blecheriene un punct de cotitură pe care majoritatea recenziilor luate în considerare în această lucrare îl amintesc. Odată cu apariția traducerii Elenei Gurițanu în 2014, care include nu doar *Întâmplările*, ci și *Inimi cicatrizate*, poetica lui Max Blecher va fi intim legată de politica editorială a grupului *Éditions de l'Ogre*, întrucât el își face debutul pe piața de carte cu aceste două titluri, combinate în același volum. Lui i se adaugă și un program-manifest, care particularizează interesele celor doi editori, Benoit Laureau și Aurélien Blanchard, precum și tipul de literatură care va fi cuprins în programul de apariții. Se are în vedere, în primul rând, literatura care „ne subminează sentimentul realității”⁵⁴, prin înceteșarea frontierelor dintre lucruri⁵⁵. Vectorii ce slujesc acestei dizlocări sunt acceptați în ambele sensuri – „fie înăuntru, cu alterarea sensibilității și subiectivității, uneori până la nebunie, fie în afară, cu alterarea realului obiectiv, adică cu erupția elementelor aparținând fantasticului”⁵⁶.

Descriindu-și propriile planuri, cei doi afirmă că doresc „să aducă sub același steag o anumită literatură a glisajului percepției, a eroziunii sau saturației realului, pe care o numim, referindu-ne la Max Blecher, literatura «irealității»”⁵⁷. Aceasta este viziunea cel mai des prezentată în interviurile celor doi. Deși niciunul nu are studii în domeniul filologic, ambii au lucrat la edituri și publicații⁵⁸, creându-și un gust particular pentru un anumit tip de literatură⁵⁹. În scopul promovării acesteia, cei doi au creat *Éditions de l'Ogre*, un fel de *safe place* pentru cărțile ce îi interesează⁶⁰. Ce devine semnificativ în acest caz este că nu mai avem de-a face cu o poziție ierarhică, care l-ar fi favorizat pe autorul cel mai cunoscut al acestei serii, anume Kafka, ci cu o *nouă formă de canon*, de această dată concentrată în jurul unui ideal interpretativ personal, deci neimplicând judecăți de valoare care să necesite o ierarhie impusă de un critic tranșant. În *organismul celular* propus de editori, Blecher se află drept un nucleu natural, care reprezintă întocmai direcția editurii, în timp ce Kafka îi devine *frate spiritual*, într-un mod firesc.

Observăm aici o deschidere care se aseamănă celei postulate de noile teorii ale studiului literar, care se întâlnește atât la Damrosch, prin promovarea unui *mod de lectură* în contextul planetarității pe care l-am prezentat anterior, cât și la Franco Moretti, care își începe articolul „Conjectures on World Literature” prin sublinierea eșecului comparatismului, pentru a propune o nouă metodă⁶¹. Sinteza Goethe *plus* Marx (*aceeași* Goethe și Marx pe care îi invocă și Damrosch, prin citări identice) reprezintă o demonstrație suficientă a incluziunii, de la care se pornește în creionarea unui nou *modus operandi* în studiul literaturii. Or, una dintre problemele care se ridică prin adoptarea postulatelor celor doi cercetători este, în viziunea lui Emily Apter, la care subscriu, că ea „has the collateral effect of blunting political critique”⁶².

Fiind în esență o consecință a unor decizii politice, ediția nu oglindește deschiderea postulatată drept premisă de Damrosch și Moretti, ci, din contră, se construiește în contextul tensionat al dialogului noilor teorii cu vechile practici. Astfel, lista de nume propuse pe site-ul editurii amintește, într-o mare măsură, de o separație și, mai mult decât atât, de o ierarhizare între autori: „Ne gândim la autori precum Kafka, evident, dar la același nivel la Musil, Gombrowicz și Blecher, dintre străini, sau Hardellet și Pons, dintre francezi și, într-un registru mai contemporan, (...) Rodrigo Fresan, Antoine Volodine, Éric Chevillard, Juan Francisco Ferré sau Jacques Abeille”⁶³. În plus, chiar în momentul în care această schemă ordonată se dorește a fi abolită, cum ar fi prin intervenția lui Christophe Claro, prefațator al traducerii Elenei Gurițanu, care pune pe același palier, din punct de vedere valoric, operele lui Blecher și Schulz, acest fapt nu face decât să reîntărească canonul⁶⁴. Se observă, astfel, că este foarte greu de distrus o ierarhie, mai ales atunci când ea instituie *a priori* modul în care ne

raportăm la literatură, iar dezideratele editorilor în acest sens nu se angrenează într-o viziune utopică. Revenind la ceea ce o bună parte din teoreticienii deschiderii planetare consideră drept o abolire a frontierelor care permite integrarea unui nou mod de analiză a literaturii, deschiderea propusă de *Éditions de l'Ogre*, deși extrem de apropiată de postulatele *World Literature Studies*, spre exemplu, prin prezentarea unui „locus of negotiation” care va fi explicat ulterior, trebuie mai întâi analizată prin prisma faptului că *este* politică, deoarece propune din start orientarea înspre un anumit tip de literatură, care devine programatică în câmpul literar francez.

În acest caz, am în vedere sensul pe care Jacques Rancière îl dă noțiunii de politic, în contrast cu esteticul – „l'une (l'esthétique – n. n.) est celle de l'historicité propre à un régime des arts en général. L'autre est celle des décisions de rupture ou d'anticipation qui s'opèrent à l'intérieur de ce régime”⁶⁵. În viziunea filozofului francez, revoluția estetică produce ideea unei revoluții politice⁶⁶, fapt ce poate fi extrapolat la modul, mai restrâns, în care funcționează opera blecheriană în catalogul *Éditions de l'Ogre* – furnizând o particularitate estetică, ce rezonază afectiv cu cei doi editori, ea constituie punctul de plecare al unei circumscrieri politice, care, văzută în natura sa violentă, revoluționară, redistribuie sensibilul în jurul unui afect. Nu poate fi vorba, în acest caz, de o schimbare de paradigmă sau, în termenii lui Rancière, de un nou *regim al vizibilității*, dar acest principiu de acțiune poate fi izolat și în micro, la nivelul politicii editoriale. Editorii reafirmă, prin selecțiile lor, faptul că literatura ține în mod obligatoriu de *politică* și își asumă acest lucru, izolând acest *organism celular* și impunându-l manifest în cadrul paratextului.

În loc de a beneficia de tratamentul unui critic român, corpul va fi prefațat și postfațat de doi autori francezi ce vor colabora cu noua editură, Christophe Claro, respectiv Hugo Pradelle, ceea ce rupe dintr-o dată legătura cu spațiul românesc asigurată anterior prin Ovid S. Crohmălniceanu și Georgeta Horodincă. Este interesant însă că această modificare nu presupune distrugerea caracteristicilor pe care Crohmălniceanu le atribuia prozei blecheriene, ci reinterpretarea, *resemantizarea* lor cu scopul prezentării originalității din spatele operei aflate în discuție. Atât în prefață, cât și în postfață, avem de-a face cu discursuri ce se rup structural de argumentația criticului român. Pe de o parte, Claro recurge la o formă aproape lirică ce nu-și maschează exaltarea, marcată prin repetarea anumitor construcții („Écrire, donc”), dar și prin tonul persuasiv adoptat, cu frecvente citări din text, iar, pe de altă parte, Hugo Pradelle reia punctele aduse în prefață și le cimentează, oferind analize mai bogate și interpretări care particularizează opera lui Blecher. Ambele marșează însă pe o serie de elemente ce sunt deja cunoscute, din cadrul introducerii realizate de Crohmălniceanu. Unul dintre ele, prezentat explicit în prefață, este identificarea

autorului cu naratorul, prin recurgerea în exemple la o biografie scurtă, dar ficționalizată, care confundă granițele între realitate și roman⁶⁷. Ceea ce adaugă însă autorul francez este participarea necesară a cititorului – prezent atât *în locul autorului/ naratorului*, ca substitut al său⁶⁸, cât și *în spațiul acestuia*, ca element participativ venind din exterior, dar inclus într-o experiență colectivă⁶⁹. În textul lui Pradelle, această participare este văzută ca o experiență trecută, închizând romanele sub un soi de ramă ficțională, din care cititorul (care este, asemeni prefeței lui Claro, integrat într-o unitate plurală, prin pronumele *noi*) iese atât cu experiența irealității, cât și cu universul său de referință⁷⁰. Dacă prefața deschide poarta către aventură, postfața o închide rimbaldian, ca o experiență consumată asupra căreia nu se mai poate reveni. În acest context, orice experiență a cărții este împărtășită de către cititor, el intră și iese în mod obligatoriu din universul ficțional.

Totodată, asemeni primei prefețe din spațiul francez, Claro propune o serie de afinități electivă și legături între scriitori, dintre care regăsim trimerite la Schulz, dar acestea nu se mai aglomerează strict *celular*, ci formează o adevărată *constelație*, în sensul lui Walter Benjamin⁷¹ – fiecare element trimite la alte conexiuni posibile, cu care textul intră în relație nu doar pe baza unei filiații structurale și tematice, ci pornind inclusiv de la detalii. Sunt incluse, astfel, referiri la Rimbaud⁷², Proust, Schultz și Artaud⁷³, dar, în ceea ce privește *Întâmplările*, Hugo Pradelle adaugă o serie de trimerite, printre care Proust, Lewis Carroll⁷⁴, Isaac Babel⁷⁵, J. M. Barrie⁷⁶, sau chiar o referință la Sartre, pe care o deconstruiește⁷⁷. Trimerite teoretice sunt și ele aduse la zi, având în prim plan conceptele lui Deleuze și Guattari, printre care *devenirea*⁷⁸ sau *corpul-fără-organe*⁷⁹, în prefață, precum și referințe implicite, în postfață, la *bântuirea* lui Derrida⁸⁰ sau la fenomenologia lui Merleau-Ponty⁸¹. Cu toate acestea, lectura lui Claro are la bază tocmai o presupuziție a acțiunii, venind în contra renunțării postulate de către Crohmălniceanu. Această modificare are la bază rolul de text-programatic pe care volumul lui Blecher îl ocupă în devenirea editurii – poetica autorului român se concentrează în jurul scriiturii văzută ca *défi*, respectiv a scrisului ca „aventurare în irealitatea care este acolo, în mână – pe hârtie”⁸². Astfel, Blecher este transfigurat sub forma unui supraviețuitor care pactizează cu inamicul său, iluzia⁸³.

Prefața lasă să se întrevadă *desfătarea* pe care lectura lui Blecher o (va) aduce, filtrată prin referințe, dar și adusă în apropierea cititorului prin pasaje citate direct din text. Discursul este un manifest: Blecher trebuie citit pentru că propune supraviețuirea *prin* text, aventurarea în irealitate, ambele – devize ale *Éditions de l'Ogre*. Prin recurgerea la aceste două romane drept primă publicație, editura își conturează și un profil al cititorului-model: este vorba de unul ce se poate identifica cu poziția autorului român și cu condiția sa.

De aceea, accentul nu cade, în prefață, pe boala în sine, care l-ar particulariza, ci pe experiență, pe confruntarea hipersensibilă cu irealitatea – *le fait de s'aventurer*. În contrapondere, postfața insistă pe efectul pe care opera îl are asupra cititorului – identificarea cu naratorul (chiar prin interferențele cu alte scriituri) se realizează printr-o conexiune afectivă stabilită între cititor și text, care rămâne, fapt considerat esențial de către Pradelle⁸⁴. Experiența în roman este dublată de cea a citirii romanului – or, ieșirea din ficțiune înseamnă punerea sub semnul întrebării a evenimentului lecturii care, la rândul său, incită la relectură: deși cercul se închide, fascinația ne trage înapoi înspre universul lăsat în urmă⁸⁵. Cartea se bucură de atenția presei franceze în mediul online, atât în ceea ce privește ziarele electronice, cât și pe bloguri. Site-ul *Éditions de l'Ogre* facilitează accesul la recenzii, incluzând în pagina dedicată volumului și trimiteri la aceste articole care permit accesul liber al publicului⁸⁶. Majoritatea textelor pe care le voi avea în considerare, urmând lista propusă de editură, apar imediat după publicarea cărții, în ianuarie și februarie 2015. Dintre cele mai târzii, unul apare în luna mai a aceluiași an, iar altul, în august.

Înainte de a trece la o analiză a articolelor, este necesar de subliniat că ele sunt în mare parte contaminate de receptarea anterioară a lui Blecher, pe care o preiau, uneori nemediat, în propriile discursuri analitice. Întâlnim, în acest cadru, recenzii care debutează subliniind importanța capitală a operei blecheriene în sine, numindu-l pe autor un gigant pe care Nadeau nu l-a putut trece cu vederea și a cărui *filon literar* se continuă cu Mircea Cărtărescu⁸⁷. În aceeași măsură, există și voci ce atrag atenția asupra confirmării lui Blecher în spațiul francez drept gaj al activității sale literare prestigioase⁸⁸. Fiind la un click distanță de informațiile pe care le-am prezentat și sintetizat anterior cu privire la primele ediții Nadeau, repetiția unui anumit tip de discurs nu ar trebui să mire – mai presus de toate, întâlnim în aceste articole și o serie de clișee inevitabile, care arată formalizarea discursului, dar și pericolele recenziilor *internet-based* ce amână contactul direct cu textul. Acest fapt nu distruge însă entuziasmul pe care receptarea îl oglindește, pe măsura textelor-manifest ce însoțesc volumul și, în mare parte, venind în sîjalul acestora. Urmărind modul în care cele două romane au fost prezentate, recenziile vor păstra aceeași vitalitate a conexiunilor cu alte literaturi, adăugând și alte trimiteri, cum ar fi cele către Henri Michaux⁸⁹, Andre Theuriot⁹⁰, Georges Perec⁹¹, Rene Crevel, Emmanuel Bove, Octave Mirabeau⁹² și chiar Charles Baudelaire⁹³.

Se poate lesne observa tendința de integrare a referințelor franceze sau aparținând unor spații francofone, care indică, pe de o parte, o formă de autohtonizare pe care receptarea o impune, în contrast cu preferința pentru traducerea alienantă. Dincolo de *bizareriile* sale, *Întâmplările* intră în spațiul francez, unde

orizontul cititorului va determina natura conexiunilor. Astfel, recursul la autori francezi care intră în relație cu diverse elemente ale textului blecherian mi se pare firesc, pentru că el arată spontaneitatea, dar și prolificitatea discursului interpretativ fondat pe o bază culturală, punând astfel sub semnul întrebării necesitatea partajării unei influențe organice, à la Harold Bloom și arătând distanțarea naturală a receptării de contextul operei, pe care o teoretizează și Pierre Bourdieu⁹⁴.

Pe de altă parte, ele sunt semnul unei permisiuni pe care paratextul noii versiuni o deschide și care nu își avea locul în edițiile Nadeau. După cum am anunțat chiar din debutul lucrării, trimiteri asupra cărora mă opresc nu țin mereu de un fond tematic sau anumite caracteristici structurale recurente. Ele țin, în primul rând, de creativitatea receptorului, care se vede pus înaintea unei opere despre care, cum e în cazul lui Blecher, nu știe foarte multe – asta și dintr-o lipsă a contextualizărilor literaturii române în străinătate⁹⁵. Astfel, orice element devine interceptabil prin referire la un alt text, aflat în orizontul de discurs al cititorului, printr-o formă de hermeneutică creativă pe care paratextul însuși o susține, prin larga deschidere a câmpurilor. Aceasta este semnul unei invitații la călătorie, al unei *lecturi participative* care resituează afectiv textul în orizontul unui anumit cititor. Or, asta este întocmai politica din spatele editurii.

Cu toate acestea, asemeni poziționării lui Crohmălniceanu, și cea a celor doi francezi poate fi supusă deconstrucției, chiar în interiorul câmpului de dezbateră reprezentat de piața literară a culturii-țintă. În acest sens, Lucien Raphmaj subliniază unul dintre punctele de tensiune ale construcției, revenind la un element tematic, anume la natura statică a cărții. În promovarea ei și a editurii, se marșează pe confluența dintre static și fluid, prin accentuarea ritmului specific al discursului literar, care dă, inevitabil, impresia de mișcare, deci de *aventură*. Se induce, la acest nivel, o confuzie între planul naratorului, din care Blecher iese, în interpretarea lui Claro, ca un triumfător supraviețuitor al întâlnirii cu irealitatea imediată, și cel al cititorului, îndemnat la o aventură similară. Or, notează Raphmaj, „nu este vorba de aventuri în sine în această carte”⁹⁶. Mai mult, el merge la titlul românesc al romanului, propunând o retraducere a lui „întâmplări” în „événements”⁹⁷, atribuindu-i acestui termen un sens deleuzian, anume evenimentul ca sens în sine⁹⁸.

Politica literarului în contextul deschiderilor planetare

Cum intră, în consecință, M. Blecher, în spațiul literar francez? Raportându-ne la cele două paratexte pe care le-am analizat, dar fără a avea pretenția de a stabili un răspuns definitiv, neavând contact cu toate

edițiile, de două ori politizat, odată sub influența unui transfer identitar anxios și apoi într-o formă de empatie comunitară. În primă fază, el e strâns legat de prefața lui Ovid S. Crohmălniceanu, care îi demonstrează autenticitatea pentru a-l integra într-o *familie celulară* văzută ca autonomă, ilustrând printr-un discurs structurat și emfatic o parte din temerile și anxietățile criticului român care își prezintă literatura străinilor. Apoi, e strâns legat de devenirea unei case editoriale franceze, al cărei stindard devine, motiv pentru care se va depărta semnificativ de varianta sa autohtonă, integrându-se însă într-o largă constelație de scriitori și texte literare, în ceea ce Wai-Chee Dimok ar numi *deep time*⁹⁹.

Din destinul primului Blecher francez transpar însă prea puține, ceea ce indică faptul că, odată exportat, el este considerat a-și fi pierdut *cetățenia* în spațiul cercetării românești. Singurele informații care mai ajung prin intermediul bazelor de date academice sau al motoarelor de căutare pe internet relevă mici detalii dintr-o istorie fascinantă, care este încă departe, cel puțin în ceea ce privește o cercetare la nivelul unui masterand, chiar și unul aflat într-unul dintre cele mai pretențioase centre universitare. Nici chiar resuscitarea acestei istorii prin intermediul reeditării *Întâmplărilor* în 2015 nu a deschis vreun fel de interes pentru celelalte două ediții. În ceea ce-l privește pe cel de-al doilea Blecher, el este în *virtutea faptelor* mai bine reprezentat și mai accesibil, pentru că este mai recent, așa că toate reacțiile la traducerea sa s-au manifestat *la cald*, inclusiv în spațiul online, dar și pentru că reprezintă o anumită direcție editorială a unei edituri franceze nou-formate, care își justifică politica pornind de la întâlnirea cu Max Blecher.

Raportându-le la prezumțiile mele inițiale cu privire la *vandabilitatea* lui M. Blecher, toate aceste informații leagă destinul autorului de o formă instituțională, deci politizată, a discursului literar, dar și a discursului despre literatură. Pierre Bourdieu remarca faptul că, date fiind libertățile pe care atât posteritatea, cât și câmpul de receptare străin le dețin, nefiind legate de contextul apariției operei, ambele *par* a avea o formă de autonomie¹⁰⁰, motiv pentru care, suspectam eu, ele ar putea fi similare sau, cel puțin, comparabile – dacă nu în întreaga istorie, măcar în contextul actual. Or, o privire atentă asupra celor două receptări arată faptul că, dincolo de formele pe care discursul despre opera lui M. Blecher le poate lua, există, după cum afirma și sociologul francez, o serie de „autorități ale instituției”¹⁰¹ care delimitează cadrele de receptare.

Spațiul editorial francez a urmat îndeaproape direcțiile conturate în paratextul fiecărei versiuni. Asta nu înseamnă însă că *Întâmplările* nu fascinează sau nu provoacă cititorul francez, dar modul în care el intervine în discuția despre roman și despre autor este ghidat, după cum s-a observat anterior, de o contribuție sau o

reacție la modul în care textul este integrat într-o direcție editorială. Or, forma de raportare a spațiului românesc actual portretizează *un alt tip de canon*, pe care l-aș descrie mai degrabă ca pe o *speculație postcolonială*, o proiectare a *contracanonului* în *hipercanon*¹⁰², în termenii lui David Damrosch¹⁰³, care să recupereze lipsa injustă sau marginalizarea autorului în și din diverse forme de vizibilitate a literaturii, printre care canonul școlar sau istoriile literare¹⁰⁴.

Ceea ce frapază însă este modul în care cele două destinau fost construite, întrucâtele și găsesc răspunsuri invers-proportionale în spațiul românesc. Dacă despre primul Blecher este just, în opinia mea, să afirmăm că nu survine ca o naștere în câmpul literar francez, ci ca o resuscitare paradoxală, bântuită de conștiința uitării în ciuda întâietății traducerii, al doilea pulsează în spațiul-țintă, dovedind o vitalitate impresionantă, observată mai ales la nivelul constelațiilor de referințe. Or, interesul autohton, oricât de scăzut, se îndreaptă înspre primul, prin reeditarea traducerii cu contribuția lui Doris Mironescu, nelăsându-se contaminat de elanul celui de-al doilea. În timp ce paratextul volumului apărut sub egida *Editions de l'Ogre* promovează o lectură participativă și o resemantizare a operei blecheriene, legând-o, totodată, de politica editurii emergente pe piața de carte franceză, prima versiune are avantajul de a fi acumulat peste ani un capital simbolic important. Publicată în 1972 la o editură cu renume (Denoël), în colecția unui important editor francez (Maurice Nadeau) și reeditată de două ori, ultima oară în contextul unei colecții de *opere complete* (deci, o formulă ce presupune un aparat critic semnificativ), varianta prefată de Ovid S. Crohmălniceanu poate marca procesul de *selecție* despre care vorbea Alain Viala¹⁰⁵ în ceea ce privește devenirea clasicilor. Astfel, pentru spațiul românesc, întreținerea acestei direcții prin contribuții ale altor cercetători (Georgeta Horodincă, Doris Mironescu) poate reprezenta un eventual garant în canonizarea lui M. Blecher. Din punctul de vedere al canonizării, faptul că opera există și este reeditată la o mare editură e, în acest caz, mult mai important decât modul în care ea este propusă spre lectură. Prin urmare, valoarea de schimb a textului o domină pe cea de întrebuințare, aceasta din urmă devenind nesemnificativă în ochii instituțiilor literare și supra-literare.

Privind din direcția opusă, înspre introducerea operelor literare unui public străin, se poate afirma că există o întinsă plajă a speculației dedicată modului în care un text autohton poate fi *exportat*, pornind de la traducerea criticii, promovată de Andrei Terian¹⁰⁶, până la diverse moduri de a traduce literatura, toate în virtutea unei deschideri care înseamnă, în mod implicit, internaționalizare. Pierre Bourdieu atrăgea încă în 2002 atenția asupra faptului că „viața intelectuală este spațiul, ca toate celelalte spații sociale, naționalismelor și imperialismelor, iar intelectualii

transportă [...] prejucii, stereotipuri, idei primite, reprezentări foarte rezumative, foarte elementare, care alimentează accidente de viață cotidiene, neînțelegerile, proastele-înțelegeri, mutilările”¹⁰⁷. În condițiile în care studiile sociale asupra literaturii pot fi fructificate ca o atenționare în fața pericolelor pe care deschiderea planetară le presupune, și nu doar ca o paradigmă de interpretare a fenomenului literar, cercetarea are multe de câștigat prin promovarea unei forme academice de *suspiciune*. Căutând destinul unui text sau al unui autor într-o literatură străină, ea poate mereu re-poziționa

din aproape în aproape aceste speculații care, în lipsa unor ample analize despre efectul anumitor opere peste granițe (chiar și despre pierderea lor), sunt firești, dar reductive.

În cadrul acestor noi deschideri, tendința generală este de a acționa prescriptiv sau speculativ – or, câte istorii literare se pierd în umbra unor *manifeste de direcție* și în ce fel ar putea ele schimba modul în care ne raportăm la propria noastră literatură și la felul în care ea se reinventează dincolo de frontiere?

Note:

1. Acest punct de vedere este reprezentat cel mai frecvent de studiile traductologice, în special în spațiul european. Una dintre perspectivele cele mai explicite asupra violenței traducerii, văzută ca *putere de a face legea*, de a *corecta* opera-sursă este dezvoltată de Jacques Derrida în eseu „Des tours de Babel” – Jacques Derrida, „Des tours de Babel”, în *Psyché. Invention de l'autre* (Paris: Galilée, 1987), 203-235.
2. Aici se înscriu abordările sociologice ale fenomenului literar, de tipul Pierre Bourdieu sau Pascale Casanova.
3. Gérard Genette, *Seuils* (Paris: Seuil, 1987), 12.
4. „[T]oute cette zone du peritexte qui se trouve sous la responsabilité directe et principale (mais non exclusive) de l'éditeur, ou peut-être, plus abstraitement mais plus exactement, de l'édition, c'est-à-dire du fait qu'un livre est édité, et éventuellement réédité, et propose au public sous une ou plusieurs présentations plus ou moins diverses”. Genette, *Seuils*, 20. În cazul în care traducătorul nu este precizat, traducerile îi aparțin.
5. „[T]out élément paratextuel qui ne se trouve pas matériellement annexe au texte dans le volume, mais qui circule en qq sorte à l'air libre, dans un espace physique et social virtuellement illimité”. Genette, *Seuils*, 316.
6. Doris Mironescu, *Viața lui M. Blecher: împotriva biografiei* (București: Humanitas, 2018), 80.
7. *Ibid.*, 106.
8. *Ibid.*, 132.
9. Vlad Pojoga, „Poezia lui M. Blecher. Context cultural, apariție, receptare, date macro”, *Transilvania*, nr. 6 (2016): 22.
10. Mironescu, *Viața lui M. Blecher*, 132.
11. *Ibid.*, 247.
12. „Les échanges internationaux sont soumis à un certain nombre de facteurs structureaux qui sont générateurs de *malentendu* [subl. n.]” – Pierre Bourdieu, „Les conditions sociales de la circulation internationale des idées”, *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, nr. 145 (2002): 4.
13. Bourdieu, „Les conditions”, 8.
14. „Générateur de formidables malentendus” – *Ibid.*, 4.
15. „Les lecteurs appliquant à l'œuvre des catégories de perception et des problématiques qui sont le produit d'un champ de production différent” – *Ibid.*, 5.
16. *Ibid.*, 6.
17. Alain Viala, „Qu'est-ce qu'un classique?”, *Bulletin des Bibliothèques de France*, nr. 1 (1992): 6-15.
18. A se vedea M. Blecher, *Opere* (București: Muzeul Național al Literaturii Române), 2017. Această ediție critică a fost realizată de Doris Mironescu și conține un studiu introductiv, note, comentarii, variante și o cronologie redactate de acesta, o postfață de Eugen Simion și o serie de documente inedite privind viața și opera lui M. Blecher.
19. A se vedea Doris Mironescu, *Viața lui M. Blecher: împotriva biografiei* (București: Humanitas, 2018) – reeditarea unui volum omonim apărut în 2011 la Iași, editura Timpul, dar și republicarea la editura Humanitas a *Inimilor cicatrizate* în 2016, ocazionată cel mai probabil de apariția filmului lui Radu Jude.
20. Este vorba de editări în 2009 ale *Întâmplărilor în irealitatea imediată*, *Inimilor cicatrizate* și *Vizuinei luminate* în colecția „Mari scriitori români”, de apariție într-un volum a *Întâmplărilor și Vizuinei* în 2011 la aceeași editură, în colecția „Biblioteca pentru toți” (distribuită de *Jurnalul Național*), dar și de publicarea celor două romane antume în 2016, în colecția „Clasici. Raftul autorilor români” a editurii Corint.
21. Cum ar fi ecranizarea romanului *Inimi cicatrizate* în 2016 de către regizorul Radu Jude.
22. Deși piața de carte românească nu are, propriu-zis, segmentul de *littérature de poche* despre care vorbește Viala, se poate considera că edițiile de tip *Biblioteca pentru toți*, deși în prezent cartonate (cele de la Art) și în format mai mare decât potențialul echivalent francez (dar și decât formele anterioare ale aceleiași colecții), au un rol similar de popularizare a literaturii la

- prețuri mai accesibile decât cele propuse de alte edituri.
23. David Damrosch, *What is World Literature?* (Princeton: Princeton University Press, 2003), 283.
 24. În delimitarea *ideii de canon*, am în vedere o poziționare tradițională, ce prezintă un *prim raft* de lectură, respectiv rafturi subiacente, într-o descendență ierarhică. Astfel, sub un autor *de prim nivel* se află scriitori similari acestuia, formând o familie ce se aseamănă cu un *organism celular*. Modulile în care această viziune este modificată vor fi subliniate în analiză.
 25. Folosind acest concept al autoarei Wai-Chee Dimock, propun o permeabilitate a frontierelor, acceptând validitatea contextuală a tuturor tipurilor de relații ce creează o țesătură referențială. „What this (deep time – n. n.) highlights is a set of longitudinal frames, at once projective and recessional, with input going both ways, and binding continents and millenia into many loops of relations, a densely interactive fabric. (...) Literature is the home of nonstandard space and time.” – Wai-Chee Dimock, *Through Other Continents: American Literature Across Deep Time* (Princeton: Princeton University Press, 2006), 4.
 26. „Mais sa traduction française tardive (1973) a sans doute contribué à ce qu’il restât méconnu du groupe français, ce qui a finalement et fort heureusement préservé cette œuvre singulière d’une assimilation qui en aurait peut-être réduit la portée.” – Romain Verger, „Max Blecher/ Aventures dans l’irréalité immédiate/ L’Ogre”, *Membrane*.
 27. „Le monde a pris connaissance de toute une famille secrète d’écrivains [subl. n.] par la révélation posthume du génie de l’un d’entre eux” – Ovid S. Crohmăniceanu, „Préface”, în *Aventures dans l’irréalité immédiate*, traducere de Marianne Sora (Paris: Denoël, 1972), 7.
 28. „des frères spirituels de Kafka” – Ibid., 7.
 29. „[écrire] n’était pas faire de l’art, c’était une expérience existentielle douloureuse” – Ibid., 7.
 30. „consistait à construire des univers terrifiants à l’aide des succédanés dont la civilisation industrielle moderne inonde l’espace de la vie quotidienne” – Ibid., 8.
 31. „Il est hors de doute [subl. n.] que Blecher appartient à cette famille d’écrivains dont le destin fut de sentir en eux, jusqu’au paroxysme, la conscience malade de l’époque, et de vivre dans un perpétuel «cauchemar climatisé»” – Ibid., 8.
 32. „Sa figure émaciée, telle que nous la restitue son portrait, semble taillée dans l’ivoire par la souffrance. // (...) Ses trois livres: *Aventures dans l’irréalité immédiate* (1936) *Cœurs cicatrisés* (1937) et *La tanière éclairée* (posthume) constituent un témoignage d’une effarante lucidité sur cette existence” – Ibid., 8-9.
 33. Sous un front dont le relief est accentué par le creux des tempes, deux yeux un peu vitreux, «dilatés par de longues insomnies», comme dit Mihail Sebastian **, semblent examiner le monde avec une attention crispée, précautionneuse, désespérée” (Crohmăniceanu, „Préface”, 8). Referința la Mihail Sebastian poate funcționa aici ca o largă conexiune etnică, ce îi aduce împreună pe toți acești autori, dar una obscură pentru cititorul francez. Singura traducere a autorului în Franța ce precede traducerea *Întâmplărilor* este cea a comediei *Ultima oră*, realizată în 1954, conform Bibliothèque Nationale de France.
 34. „C’est surtout par sa faculté de s’installer dans le malheur, de l’accepter comme une donnée de la vie courante, que Blecher s’apparente structurellement à Kafka, à Bruno Schulz et à Robert Walser” – Crohmăniceanu, „Préface”, 9. A se remarca, în acest caz, forma categorică a discursului criticului român, ce închide astfel cercul unei argumentații susținute și explicite, pe care traducerea nu o poate reda însă decât cu riscul de a părea nenaturală.
 35. „L’originalité de sa confession, le trouble profond qu’elle transmet, proviennent du fait que l’auteur est installé dans le malheur” (Crohmăniceanu, „Préface”, 9). Este discutabil, în acest pasaj, dacă argumentul adus subliniază în mod veridic natura originală a scrierii blecheriene – *faptul de a fi în neșansă* este văzut anterior drept o similitudine structurală, integratoare – v. nota 25.
 36. Subliniată în fragmente precum „il se complait dans une atmosphère artificielle, hante les foires, passe son temps dans les musées de figures de cire et dans les cinémas où la vie se déroule, irréelle, sur la toile, sans l’inclure” – Ibid., 10.
 37. „Cette transparence n’est-elle pas celle du réalisme fantastique de l’univers kafkaïen? Chez Blecher, comme d’ailleurs chez Bruno Schulz, nous découvrons une préférence pour les choses dévalorisées ou communes dont se compose un monde d’étrangeté et d’aliénation” – Ibid., 11-12.
 38. Pascale Casanova, *Repubblica mondială a literelor*, traducere din limba franceză de Cristina Bîzu (București: Art, 2016).
 39. Andrei Terian, *Critica de export. Teorii, contexte, ideologii* (București: Muzeul Literaturii Române, 2013), 285-286.
 40. Mircea Martin, *G. Călinescu și „complexele” literaturii române* (București: Albatros, 1981), 39.
 41. „Le Prix Nocturne”, *Le Nouvel Attila*.
 42. „lui aussi édité en France par Nadeau” – „Aventures dans l’irréalité immédiate”, *Le Nouvel Attila*.
 43. „pour l’évocation de l’enfance juive” – „Aventures dans l’irréalité immédiate”, *Le Nouvel Attila*.
 44. „Comme Hardellet, Blecher, qui disait vouloir transposer la «démence à froid» de la peinture de Dali, fait ressentir la force de ces seuils où le sentiment du monde peut basculer et où les choses prennent un relief fantastique plus profond, dans un style rien moins qu’onirique et d’une prévision troublante presque torturante” – „Aventures dans l’irréalité immédiate”, *Le Nouvel Attila*.
 45. „Breton publie l’un de ses poèmes dans *Le Surréalisme au service de la révolution*. Salué par les avant-gardes, dont le jeune critique Ionesco (de deux mois son cadet), il meurt après dix ans de calvaire à l’âge de 29 ans” – „Aventures dans l’irréalité immédiate”, *Le Nouvel Attila*.
 46. Couto e Santos, „Chronique de septembre 2009”, *La plume dissidente*.

47. „La Roumanie nous a plus tard donné certaines des plus belles œuvres du genre, à commencer par Orbitor de Mircea Cartarescu.” – Hervé, „Du surréalisme à froid”.
48. Ibid.
49. „Porté par une forme d’hypersensibilité, il revient sur les lieux, sur les êtres, son père ou ses voisins (en faisant des portraits qu’on dirait sortis de tableaux d’Edvard Munch)” – Ibid.
50. „sa biographie est monotone” – Ibid.
51. „critique dithyrambique, trouvant dans ce récit autobiographique une véritable «épopée intérieure»” – Ibid.
52. „Anul 1988 va aduce prima monografie critică, însă aceasta va apare în spațiul francez, în nr. 17 al revistei *Dialogue (Histoire d’un oubli)* consacrat în exclusivitate lui Blecher, prin contribuția a trei apologeți: Georgeta Horodincă, Nicolae Balotă și Jacques Bouët.” – Nicoleta Hristu, „Max Blecher, a Canon of Interwar Modernity”, în *Comunicare Interculturală și Literatură*, nr. 2 (2016): 106-123.
53. Autoarea vorbește despre consacrarea unei cărți prin atribuirea unui premiu literar; a se vedea Casanova, *Republica mondială a literelor*, cap. 4.
54. „Mettent à mal notre sens de la réalité” – „Ligne éditoriale”, Editions de l’Ogre.
55. „Traitent de ce moment drôle ou terrifiant où les choses et les gens ne semblent plus être ce qu’ils sont d’habitude” – Ibid.
56. „Soit dedans, avec l’altération du sensible et de la subjectivité, parfois jusqu’à la folie, soit dehors, avec l’altération du réel objectif, c’est-à-dire l’irruption d’éléments appartenant au fantastique” – Ibid.
57. „Rassembler sous une même bannière une certaine littérature du glissement de la perception, de l’effritement ou de la saturation du réel, que nous appelons, en référence à Max Blecher, la littérature de l’«irréalité»” – Ibid.
58. Laureau are studii în domeniul dreptului, dar a adunat mai multe experiențe editoriale, printre care cea mai notabilă este cea de critic și colaborator la *Quinzaine Littéraire*. Blanchard este licențiat în filosofie și a lucrat la Editura Amsterdam, dar și la revista *Revue Internationale des Livres et des Idées*. Printre altele, el este și traducător. – „Qui sommes nous?”, Editions de l’Ogre.
59. Printre lecturile care au influențat direcția casei editoriale, Laureau menționează Dostoievski, Schulz, Artaud, Gombrowicz, Klaus Hoffmann și Blecher (ultimii doi, citați recent), iar Blanchard își amintește de Musil și Gombrowicz – v. Guénaél Boutouillet, „«Cette attirance pour le flou et l’immensité de l’abîme devant lequel nous nous trouvons» (L’Ogre)”, remue.net.
60. „Avec Aurélien, c’est l’intérêt pour ce genre de littérature que l’on a commencé à partager lorsque l’on s’est rencontré” – Jean-Philippe Cazier, „Rencontre de l’Ogre : Entretien avec Aurélien Blanchard et Benoit Laureau”, Diacritik.
61. Franco Moretti, „Conjectures on World Literature”, *New Left Review*, nr. 1 (2000).
62. Emily Apter, *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability* (New York: Verso, 2013), 55.
63. „Nous pensons à des auteurs comme Kafka, bien sûr, mais également Musil, Gombrowicz et Blecher pour les étrangers, ou Hardellet et Pons pour les Français, et dans un registre plus contemporain, (...) Rodrigo Fresan, Antoine Volodine, Éric Chevillard, Juan Francisco Ferré ou encore Jacques Abeille.” – „Ligne éditoriale”, Editions de l’Ogre.
64. „Le livre de Blecher, auteur roumain mort à 29 ans et l’égal d’un Bruno Schulz” – Christophe Claro, „Il était une fois dans l’Ogre”, Le Clavier Cannibale.
65. Jacques Rancière, *Le partage du sensible – esthétique et politique* (Paris: La Fabrique, 2000), 26.
66. Ibid., 40.
67. „Le ciel s’y pare d’une danse refusée aux hommes de peu de souffle. Mais la gravité ne sera jamais vaincue. Blecher ne guérira jamais” – Christophe Claro, „L’homme effrité”, în *Aventures dans l’irréalité immédiate, suivi de Cœurs cicatrisées*. Max Blecher. Traducere de Elena Gurițanu. (Paris: Editions de l’Ogre, 2014), 11.
68. „Tu as dix-neuf ans, tu ne vivras pas, et ton corps est déjà ton tombeau. Tout en toi n’est plus que craie, calcaire, ton sang devenu bois pétrifié, afin qu’en toi s’invente précocement ton futur squelette. Que faire de toutes ces torsions qui défigurent tes rêves ? [toate sublinierile îmi aparțin]” – Claro, „L’homme effrité”, 11.
69. „l’exploration du monde – tactile, auditive, spirituelle... – mène inéluctablement à la catastrophe. La révélation, donc. Nous [subl. n.] vivons dans un «cabinet de curiosités». Pas seulement un magasin de porcelaines.” – Claro, „L’homme effrité”, p. 14.
70. „Tous, nous sommes un jour passé par là. Tous, nous avons douté de nous-mêmes, de notre réalité, de la réalité de ce qui nous entoure. Tous nous avons eu le sentiment effrayant de nous décorporer, de ne plus être à notre place, de douter de qui nous sommes et d’où nous nous trouvons. Nous avons vécu les mêmes troubles que le narrateur d’À la recherche du temps perdu lorsqu’il s’éveille dans une chambre inconnue. [sublinierile pronominale îmi aparțin]” – Hugo Pradelle, „«Il n’existe au monde que la boue»”, în *Aventures dans l’irréalité immédiate, suivi de Cœurs cicatrisées*, Max Blecher, Traducere de Elena Gurițanu, (Paris: Editions de l’Ogre, 2014), 344-345.
71. Sensul acestui concept este dezvoltat de către Walter Benjamin în *Originea dramei baroce germane*, unde „Ideile sunt față de obiecte ce sunt constelațiile față de stele” (Benjamin, *Originea dramei baroce germane*, 34). Astfel, filozoful german subliniază relațiile care se fac vizibile prin intermediul Ideilor ce survin în jurul unui concept, la fel ca prin intermediul constelațiilor, legături care sunt deopotrivă subiective, prin natura lor emergentă și dialectică, și obiective, universalizabile.
72. „Riche en épiphanies que la dernière des saisons en enfer [subl. n.]” – Claro, „L’homme effrité”, 10.

73. „La lecture nous renvoie violemment, telle une particule affolée, aux œuvres de Proust, Artaud, Schulz, ces grands incarcérés d'eux-mêmes” – Ibid.
74. „Ce sont les expériences folles des potions d’Alice chez Carroll, la même douleur ravie, la même angoisse distancée” – Pradelle, „«Il n’existe”, 345.
75. „Blecher, à l’instar d’Isaac Babel [...], dévide le réel en usant de tous les moyens du réalisme.” – Pradelle, „«Il n’existe”, 348.
76. „Il y a quelque chose du *Peter Pan* de Barrie dans ces *Aventures...*, on y éprouve le même refus, la même obstination à ne pas. Le récit ne consiste qu’en une infinie projection de soi à partir d’un soi défait, impossible” – Ibid., 351.
77. „*Aventures...* est bien loin de *La Nausée* de Sartre malgré le cousinage évident de leur malaise, car Blecher se tient fermement du côté de la poésie quand le philosophe fait rentrer les idées à toute force dans la fiction.” – Ibid., 345.
78. „Face aux innombrables trompe-l’œil qu’offre la réalité, le narrateur aspire à d’intenses sérénités, et s’abandonne à un *devenir-insecte* [subl. n.] pour mieux s’enivrer de résonances” – Claro, „L’homme effrité”, 13.
79. „L’on voit ici se profiler le rêve d’un *corps sans organe* [subl. n.] pris dans un *devenir-imperceptible* [subl. n.], seul garant d’une survie indolore au sein d’un décor privé de sens” – Ibid., 15.
80. În textul lui Pradelle, se poate observa insistența pe conceptul de *hanter*, în pasaje precum: „Comme pour les objets indescriptibles, quelque chose échappe toujours, et le roman n’existe que dans son retournement infini, dans le perpétuel mouvement d’incertitude qui le meut.” – Pradelle, „«Il n’existe”, 343.
81. Prin contextualizarea care leagă secolul al XX-lea de moartea lui Dumnezeu, Hugo Pradelle indică nevoia unei *experiențe prin corp*, legată, implicit, de fenomenologia percepției, întrucât secolul însuși „oblige à penser par le corps, à le refonder, réfléchir dans sa réalité propre” – Ibid., 343-344.
82. „S’aventurer dans l’irréalité, qui est là, à portée de main – sur le papier.” – Claro, „L’homme effrité”, 16.
83. „Blecher est un survivant : la poésie qui l’irrigue l’empêche de gémir. Il se saisit des apparences et leur arrache de hideuses et cristallines confessions. L’illusion devient son dernier ennemi, avec lequel pactiser” – Ibid., 12.
84. „On ne saura jamais ce que l’œuvre de Blecher aurait donné par la suite. Peu importe, *car il demeure ce récit hallucinant qui travaille longtemps, pour toujours peut-être, à l’instar de ceux de Kafka ou de Schulz ou de Carroll, dans l’esprit du lecteur* [subl. n.]” – Pradelle, „«Il n’existe”, 352.
85. „On revient à ce texte, aimantés, fascinés, y introduisant à chaque fois une part de nous-mêmes, de notre vérité, celle qui ne se partage pas” – Ibid., 354.
86. Excepție fac cotidianul belgian *Le Soir* și cel francez *Le Monde des livres*, unde este nevoie de un abonament lunar pentru a accesa articolele – chiar și în aceste cazuri însă, site-ul editurii citează paragrafe mai lungi pentru a oferi o impresie cititorului interesat.
87. „N’allez pas rater l’occasion de vous faire soulever du sol par un grand dont même les plus lecteurs des littéraires français ne connaissent pas le nom, malgré une première publication en 72 par Maurice Nadeau qui décidément n’aura pas raté grand chose en matière de géants : Max Blecher [...] dont se réclame le non moins grand mais beaucoup plus vivant Mircea Caratarescu [sic], auteur de la magistrale trilogie *Orbitor*” – Nicoles Caligaris, „Pour Max Blecher”, Sitaudis.
88. Articolul din *Le Monde des livres* debutează astfel: „Il n’est guère surprenant que les surréalistes, au premier rang desquels André Breton et René Crevel, aient admiré le Roumain Max Blecher (1909-1938), dont les éditions de l’Ogre font aujourd’hui (re)découvrir les deux romans, un troisième étant resté inachevé” (Macha Séry, „N’importe où hors du corset de plâtre”, *Le Monde des livres*).
89. „Certains indices permettent d’avancer diverses hypothèses qui expliqueraient les nombreux symptômes de déréalisation et de dépersonnalisation : intoxication médicamenteuse à la suite d’une tentative de suicide, perceptions oniriques, hallucinations, troubles cénesthésiques, dont Henri Michaux [...] exploitera toutes les possibilités narratives et poétiques” – Verger, „Max Blecher”, Membrane.
90. „L’ami Walter se confondant avec un personnage d’un roman d’André Theuriet” – Verger, „Max Blecher”, Membrane.
91. „*Aventures dans l’irréalité immédiate* dessine le portrait incertain d’une existence périphérique, dont les déambulations monotones et asthéniques rappellent parfois celles d’*Un homme qui dort* de Perec” – Ibid.
92. „Ses commentateurs évoquent Franz Kafka et Bruno Schulz pour situer Max Blecher, mais on pourrait y ajouter, dans la littérature française, Emmanuel Bove, Octave Mirbeau et René Crevel, auteurs d’envergure dont la vogue n’est pas aujourd’hui au plus haut.” – Mathieu Lindon, „Blecher, les sens et le non-sens”, Libération.
93. „une subjectivité radicale et phénoménologique, à travers sa conscience tantôt décrochée, tantôt happée, rappelle les errances poétiques du *Spleen* de Paris baudelairien, où l’instance énonciative se diffracte sans cesse au gré de ses crises d’hystérie, traverse les foules des boulevards et des jardins publics et se focalise sur certains êtres, éclopés de la vie et petites vieilles, jusqu’à épouser leur conscience” – Verger, „Max Blecher”, Membrane.
94. Bourdieu, „Les conditions”.
95. Deplânsă, spre exemplu, de Andrei Terian, care subliniază încă din debutul volumului său faptul că nu există istorii „serioase” (adică, cu disponibilitatea de a creiona un context cultural) ale literaturii române în engleză sau franceză (v. Terian, *Critica de export*, 8).

96. „Il n'est pas question d'«aventures» à proprement parler dans ce livre” – Lucien Raphmaj, „Aventures dans l'irréalité immédiate (Max Blecher)”, Raphmaj.
97. „Le titre en roumain dit d'ailleurs «întemplări» qui semble s'approcher de la notion d'«événements», ce qui oriente différemment l'attention et l'imaginaire du lecteur.” – Ibid.
98. „L'événement, c'est le sens lui-même» disait Deleuze” – Ibid.
99. v. *supra*, nota 16.
- 100 Bourdieu, „Les conditions”, 4.
- 101 „les autorités d'institution” – Ibid., 4.
- 102 Adică, o revoltă în direcția transformării unui autor subaltern, reprezentant al contracanonului, în scriitor *de prim rang*, aparținând hipercanonului.
- 103 David Damrosch, „World Literature in Postcanonical, Hypercanonical Age”, în *Comparative Literature in the Age of Globalization*, ed. Haun Saussy, (The Johns Hopkins University Press, 2006), 45.
- 104 Pe coperta a patra a volumului său, Doris Mironescu notează „canonizarea galopantă de care acest autor se bucură în ultimele decenii” (v. Mironescu, *Viața lui M. Blecher*).
- 105 Alain Viala, „Qu'est-ce qu'un classique?”, *Bulletin des Bibliothèques de France*, nr. 1 (1992).
- 106 v. Terian, *Critica de export*, p. 7 – „Un concept, o metodă, o teorie, o ipoteză, o interpretare sau o luare de poziție sunt, prin chiar natura lor, mult mai vandabile unui public străin decât un sonet de Eminescu sau o povestire de Creangă”.
- 107 „La vie intellectuelle est le lieu, comme tous les autres espaces sociaux de nationalismes et impérialismes, et les intellectuels véhiculent [...] des préjugés, des stéréotypes, des idées reçues, des représentations très sommaires, très élémentaires, qui se nourrissent des accidents de la vie quotidienne, des incompréhensions, des malentendus, des blessures” – Bourdieu, „Les conditions”, 3.

Bibliography:

- Apter, Emily. *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability*. New York: Verso, 2013.
- Benjamin, Walter. *Originea dramei baroce germane* [The Origin of German Tragic Drama]. Translated by Maria-Magdalena Anghelescu, Lorin Ghiman and George State. Cluj-Napoca: Editura Tact, 2010.
- Blecher, M. *Opere* [Works]. Bucharest: Muzeul Național al Literaturii Române, 2017.
- Bloom, Harold. *The Western Canon: the Books and School of the Ages*. New York: Harcourt Brace & Company, 1994.
- Bouët, Jacques, ed. “M. Blecher : histoire d'un oubli” [“M. Blecher: Story of an Oversight”]. *Dialogues*. no. 17 (1988). Montpellier: Centre d'étude et de recherches roumaines et des traditions orales méditerranéennes, Université Paul Valéry.
- Bourdieu, Pierre. “Les conditions sociales de la circulation internationale des idées.” [“The Social Conditions of the International Circulation of Ideas.”] In *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, no. 145 (2002): 3-8.
- Boutouillet, Guénaél. “«Cette attirance pour le flou et l'immensité de l'abîme devant lequel nous nous trouvons» (L'Ogre)” [“«This attraction for the blur and the vastness of the abyss we are in front of» (L'Ogre)”]. *remue.net*. Published January 3, 2015. Accessed January 25, 2019. <https://remue.net/Cette-attirance-pour-le-flou-et-l-immensite-de-l-abime-devant-lequel-nous-nous>.
- Caligaris, Nicoles. “Pour Max Blecher” [“For Max Blecher”]. *Sitaudis*. Published January 10, 2015. Accessed January 25, 2019. <http://sitaudis.fr/Parutions/pour-max-blecher.php>.
- Casanova, Pascale. *Republica mondială a literelor* [The World Republic of Letters]. Translated by Cristina Bîzu, București: Editura Art, 2016.
- Cazier, Jean-Philippe. “Rencontre de l'Ogre : Entretien avec Aurélien Blanchard et Benoit Laureau” [“Meeting l'Ogre: Interview with Aurélien Blanchard and Benoit Laureau”]. *Diacritik*. Published January 26, 2016. Accessed January 25, 2019. <http://diacritik.com/2016/01/26/rencontre-de-logre-entretien-avec-aurelien-blanchard-et-benoit-laureau/>.
- Claro, (Christophe). “Il était une fois dans l'Ogre” [“Once upon a time in l'Ogre”]. *Le Clavier Cannibale*. Published November 14, 2014. Accessed January 25, 2019. <http://towardgrace.blogspot.com/2014/11/il-etait-une-fois-dans-logre.html>.
- Claro, (Christophe). “L'homme effrité” [“The Crumbling Man”]. In *Aventures dans l'irréalité immédiate, suivi de Cœurs cicatrisés*. Max Blecher. Translated by Elena Gurițanu. Paris: Editions de l'Ogre, 2014.
- Couto E Santos, Fernando. “Chronique de septembre 2009” [“September 2009 – editorial”]. *La plume dissidente*. Published August 26, 2009. Accessed January 25, 2019. <http://laplumedissidente.blogspot.com/2009/08/chronique-de-septembre-2009.html>.
- Crohmalniceanu, Ovid S. “Préface” [“Preface”]. In *Aventures dans l'irréalité immédiate*. Marcel Blecher. Translated by Marienne Sora. Paris: Éditions Denoël, 1972.
- Damrosch, David. *What is World Literature?* Princeton: Princeton University Press, 2003.
- Damrosch, David. “World Literature in Postcanonical, Hypercanonical Age.” In *Comparative Literature in the Age of*

- Globalization*. edited by Haun Saussy, 43-53. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2006.
- Deleuze, Gilles and Felix Guattari. *Kafka – pour une littérature mineure* [Kafka: Toward a Minor Literature]. Paris: Les Éditions de Minuit, 1975.
- Derrida, Jacques. *Psyché. Invention de l'autre* [Psyche. Inventions of the Other]. Paris: Éditions Galilée, 1987.
- Dimock, Wai-Chee. *Through Other Continents: American Literature Across Deep Time*. Princeton: Princeton University Press, 2006.
- Genette, Gérard. *Seuils* [Paratexts: Thresholds of Interpretation]. Paris: Edition du Seuil, 1987.
- Hervé, Matthieu. "Du surréalisme à froid." *Fric Frac Club*. Published June 22, 2014. Accessed January 25, 2019.
<http://www.fricfracclub.com/ffc/max-blecher-aventures-dans-lirralit-immmediate>.
- Hristu, Nicoleta. "Max Blecher, a Canon of Interwar Modernity." In *Comunicare Interculturală și Literatură [Intercultural Communication and Literature]*. no. 2 (2016): 106-123.
- Lindon, Mathieu. "Blecher, les sens et le non-sens" ["Blecher, the meaning and the non-meaning"]. *Libération*. Published February 19, 2015. Accessed January 25, 2019.
http://next.liberation.fr/livres/2015/02/18/max-blecher-les-sens-et-le-non-sens_1205290.
- Martin, Mircea. *G. Călinescu și „complexele” literaturii române* [G. Călinescu and the "Complexes" of Romanian Literature]. București: Editura Albatros, 1981.
- Martin, Mircea, Christian Moraru, and Andrei Terian, eds. *Romanian Literature as World Literature*. New York: Bloomsbury Academic, 2018.
- Mironescu, Doris. *Viața lui M. Blecher: împotriva biografiei [The Life of M. Blecher: Against Biography]*. Bucharest: Humanitas, 2018.
- Moretti, Franco. "Conjectures on World Literature." *New Left Review*, no. 1 (2000).
- Pojoga, Vlad. "Poezia lui M. Blecher. Context cultural, apariție, receptare, date macro." ["M. Blecher's Poetry. Cultural Context, Publishing, Reception, Macro Data."]. *Revista Transilvania*, no. 6 (2016): 22-27.
- Pradelle, Hugo. "«Il n'existe au monde que la boue»" ["«There is only mud in the world»"]. In *Aventures dans l'irréalité immédiate, suivi de Cœurs cicatrisés*. Max Blecher. Translated by Elena Gurițanu. Paris: Editions de l'Ogre, 2014.
- Rancière, Jacques. *Le partage du sensible – esthétique et politique* [The Politics of Aesthetics: The Distribution of the Sensible]. Paris: La Fabrique-éditions, 2000.
- Raphmaj, Lucien. "Aventures dans l'irréalité immédiate (Max Blecher)" ["Adventures in the Immediate Irreality (Max Blecher)"]. Raphmaj. Published August 25, 2016. Accessed January 25, 2019.
<http://lucienraphmaj.wordpress.com/2016/08/25/aventures-dans-lirrealite-immmediate-max-blecher/>.
- Séry, Macha. "N'importe où hors du corset de plâtre" ["Anywhere outside the plaster corset"]. *Le Monde des livres*. Published January 29, 2015. Accessed January 25, 2019.
http://www.lemonde.fr/livres/article/2015/01/29/max-blecher-n-importe-ou-hors-du-corset-de-platre_4566004_3260.html.
- Terian, Andrei. *Critica de export. Teorii, contexte, ideologii* [Export Criticism. Theories, Contexts, Ideologies]. Bucharest: Editura Muzeul Literaturii Române, 2013.
- Venuti, Lawrence. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. New York: Routledge, 2008.
- Verger, Romain. "Max Blecher/ Aventures dans l'irréalité immédiate/ L'Ogre" ["Max Blecher/ Adventures in the Immediate Irreality/ L'Ogre"]. *Membrane*. Published January 2, 2015. Accessed January 25, 2019.
<http://membrane.tumblr.com/post/106713499277/max-blecher-aventures-dans-lirr%C3%A9alit%C3%A9-imm%C3%A9diat>.
- Viala, Alain. "Qu'est-ce qu'un classique?" ["What Is a Classic?"] In *Bulletin des Bibliothèques de France*. no. 1 (1992): 6-15.

Webography:

- "Le Prix Nocturne" ["The *Nocturne* Prize"]. *Le Nouvel Attila*. Accessed January 25, 2019.
<http://www.lenouvelattila.fr/evenements/le-prix-nocturne/>
- "Ligne éditoriale" ["Editorial guidelines"]. Editions de l'Ogre. Accessed January 25, 2019.
<http://editionsdelogre.fr/Ogres/edition>
- "Qui sommes nous?" ["Who Are We?"]. Editions de l'Ogre. Accessed January 25, 2019.
<http://editionsdelogre.fr/Ogres/who>
- "Aventures dans l'irréalité immédiate." *Le Nouvel Attila*. Accessed January 25, 2019.
<http://www.lenouvelattila.fr/aventures-dans-lirrealite-immmediate/>